

ДА ПРЕОСМИСЛИМ МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

*Доц. дпн Калоян Симеонов
Катедра „Европеистика“, Философски факултет,
СУ „Св. Климент Охридски“*

Резюме. *Необходимо е да се преосмисли ролята на България като държава, членка на ЕС. Има няколко причини, поради които сега е правилният момент да се направи това. На 1 януари 2017 г. България чества 10 години от своето членство в ЕС. Може би честване не е най-правилната дума, защото имаше малко събития в страната, които бяха фокусирани върху този въпрос, и дори, което е още по-важното, малко дебати за ефективността и резултатите от това първо десетилетие на членство в ЕС. България ще поеме председателството на Съвета на ЕС през първата половина на 2018 г. Подготовката за председателството вече стартира и тя е в напреднал стадий. През първите шест месеца на 2018 г. ролята на България като държава членка, водеща ротационното председателство, ще бъде много важна не само за страната, но и за целия ЕС. Вече започналите преговори за „брексит“ и дебатът за бъдещето на ЕС са други движещи сили, които провокират дискусии за необходимостта България да преосмисли своето място и роля като държава, членка на ЕС. България следва да ускори своите усилия с цел да стане част от еврозоната, банковия съюз и шенгенското пространство. Страната следва също да играе по-значима роля в процеса на разширяване на ЕС към Западните Балкани.*

Ключови думи: *бъдеще на ЕС, еврозона, банков съюз, шенгенско пространство, Западни Балкани*

JEL *класификация E00*

Увод

На 1 януари 2017 г. се навършиха десет години от членството на България в Европейския съюз (ЕС). Само след по-малко от година предстои и първото българско председателство на Съвета на ЕС. Независимо от това страната все още не е част нито от шенгенското пространство, нито от еврозоната, а перспективите за участие и в двете изглеждат твърде далечни. Всичко това ни дава достатъчно поводи да анализираме и обсъдим къде понастоящем е мястото на България в ЕС. Налице е и друго обстоятелство, което прави този анализ още по-необходим. Европейският съюз не е същият съюз,

към който България се присъедини през 2007 г. Последната икономическа и финансова криза, дълговата и банковите кризи, референдумът в Обединеното кралство през юни 2016 г. за оттегляне от ЕС, настроенията за излизане на Гърция и други държави от еврозоната, бежанските кризи и надигането на националистически настроения промениха и продължават да променят ЕС. Все повече се говори и за ЕС на две и повече скорости, за развитие на ядрото и периферията на ЕС. Необходимо е да се преосмисли и ролята на България в процеса на разширяване на ЕС към Западните Балкани, като страната следва да заеме лидерска позиция по този въпрос сред държавите, членки на ЕС, от Югоизточна Европа. Настоящият доклад се стреми да изследва мястото на България в реформиращия се и променящ се ЕС, като представя и мнение за позицията на страната, която тя да защитава в рамките на тези реформи.

Подготовка и провеждане на първото българско председателство на Съвета на ЕС

Десетте години членство на България в ЕС могат да се сравнят с първите десет години на едно дете, когато то се учи да ходи, да говори, да изразява мнение и да търси своето място в заобикалящия го свят. По същия начин през първото десетилетие от своето членство в ЕС страната се стремеше да направи първите си стъпки като пълноправен член на ЕС, да започне да представя, а след това и да отстоява своите позиции в рамките на процеса на взимане на решения в ЕС, както и по-ясно да дефинира своето място в реформиращия се съюз.

Както посочва и проф. Шикова, изследвайки подготовката за българското председателство на Съвета на ЕС, за България то е като зрелостен изпит точно единадесет години след влизането ни в съюза и на практика ще се явим на първата си матура. Тя отбелязва, че това не е обикновена матура, защото, ако се провалим, няма да има втора сесия наесен, а резултатът ни ще се помни около четиринадесет години, когато се очаква да дойде нашият ред за втори път да председателстваме Съвета на ЕС според ротационния принцип на провеждане на шестмесечните председателства (Шикова, 2012).

В най-задълбочения анализ на ротационните председателства на Съвета на ЕС, публикуван в България от Дипломатическия институт към Министерството на външните работи още през 2012 г., същият автор посочва, че ротационното председателство е „голямо предизвикателство за страната да се утвърди не само като зрял и уверен член на Европейския съюз, но и да демонстрира лидерски, административни и организационни умения, да бъде не само в центъра на събитията, но и да ги планира, предвижда и насочва, да търси и предлага решения, да постига взаимноприемливи компромиси и положителни резултати“ (Шикова, 2012). През първите години на членството в ЕС се учехме да изготвяме позиции и да ги представяме в съвета и другите институции и агенции на ЕС. След това трябваше постепенно да се научим да отстояваме тези позиции, да правим т. нар. коалиции с други държави членки, които имат сходни на нашите становища, да отстояваме тези свои позиции в Съвета на ЕС и да защитаваме българските интереси. Сега обаче ни предстои още по-сериозен тест – да се научим на един наистина „висш пилотаж“, а именно да играем ролята на медиатор и посредник, който има водещата роля при формирането на политиките и решенията в ЕС за период от шест месеца.

Подготовката за ротационното председателство на България на Съвета на ЕС вече започна и е в своя разгар. Българската администрация се обучава на необходимите умения за провеждане на успешно председателство от Генералния съвет на съвета и от други институции и партньори. Опитът от участието в различните формати на Съвета на ЕС, работните групи към него и Комитета на постоянните представители (КОРЕПЕР) през последните години също би следвало да ни помогне да се справим с тази сложна задача. Предприемат се и мерки за организирането и провеждането на събитията в България по време на ротационното председателство, ремонтират се инфраструктурата и сградният фонд, подготвят се дейностите по гарантирането на сигурността и ефективното провеждане на тези събития в България, изработва се и културна програма, която да представи страната ни по най-добрия начин. Но истинският изпит ще настъпи, когато започне българското председателство на 1 януари 2018 г.

Опитът и експертизата, които ще натрупаме по време на българското председателство, трябва да се използват след това, за да може по-лесно да преосмислим мястото си в ЕС и да ускорим реформите, които да ни позволят да се интегрираме още повече в европейските структури и политики, а също така да модернизираме допълнително страната и икономиката си.

Още в рамките на подготовката и провеждането на българското председателство страната следва да използва по най-добрия начин своята роля и контакти, за да лобира за присъединяването си към по-задълбочените форми на интеграция в ЕС, каквито са например еврозоната и шенгенското пространство. Най-добрият метод на лобиране обаче си остава свършената работа – действията и мерките, които сме предприели, за да убедим европейските ни партньори, че не само сме готови за тези по-задълбочени степени на интеграция, но и можем да допринесем за тяхното развитие.

Ускоряване на подготовката за присъединяване към еврозоната

Една от сферите, в които е необходимо да убедим европейските си партньори, че сме не само готови да направим съответните действия, но и на практика да ги реализираме – това са реформите, които следва да ни позволят да се подготвим за присъединяване към еврозоната, за приемането на единната европейска валута и за осъществяването на по-тясна координация на икономическите политики. През настоящата година България отбелязва 20 години от успешното въвеждане на валутния борд в страната, с който българският лев бе фиксиран първоначално към германската марка, а след това – към еврото. Прилагането на този паричен режим, сравнително строгата макроикономическа дисциплина, както и относително ниското равнище на държавния дълг би следвало да подпомогнат страната при нейната подготовка за членство в еврозоната. Но тези политики и мерки не са достатъчни за успешно присъединяване към зоната на единната европейска валута.

Освен номинална конвергенция съгласно маастрихтските критерии е необходимо страната и нейната икономика да покажат и реална конвергенция, както и дългосрочен ангажимент тези политики да продължат да се прилагат и след приобщаването към еврозоната.

Когато говорим за стремежа на България да се присъедини към еврозоната, не може да става дума за някакво реално „преосмисляне“ на това желание на страната, защото подобна стратегическа цел тя си е поставила още в края на преговорния процес за членство в ЕС. През 2004 г. първо в стратегията за развитие на Българската народна банка (БНБ), а след това и в споразумение между Министерски съвет и БНБ бе поставена целта за ускорено присъединяване към еврозоната след членството в ЕС.¹ В управленските програми на правителствата след датата на членство в ЕС също неотменно присъства стратегическата цел за подготовка за присъединяване към еврозоната. Нещо повече, в тези документи се заявява изричното желание режимът на валутен борд и фиксиран курс към еврото да се запазят, докато страната не приеме единната европейска валута.

Успешното прилагане на валутен борд и на рестриктивна парична политика, съчетани с разумна фискална политика, е наистина важно, но не и единствено условие за подготовка за присъединяване към еврозоната. България следва да предприеме по-сериозни, устойчиви и резултатни мерки в редица други политики, за да докаже, че е готова да въведе еврото. На първо място, тя следва да демонстрира възможността за по-тясна координация на своята икономическа политика с политиките в еврозоната, включително в рамките на европейския семестър. Необходимостта от преодоляването на идентифицираните от Европейската комисия макроикономически дисбаланси също показва, че запазването на настоящата макроикономическа стабилност не е достатъчно условие за членство в еврозоната.

За да докажем твърдението, че настоящите успехи в областта на макроикономическата стабилност и номинална конвергенция не са достатъчни за приемането на еврото, ще представим резултатите за България в рамките на прегледа на нейните икономически, фискални и финансови политики, които се осъществяват посредством процедурите на европейския семестър на ЕС.

Всяка година в началото на юли в съответствие с тези процедури Съветът на ЕС одобрява специфични за държавите членки препоръки, които страните трябва да изпълняват през следващите дванадесет до осемнадесет месеца. Подобни препоръки се приемат както за държавите, членки на еврозоната, така и за тези извън нея. Те се одобряват след първоначален задълбочен преглед на Европейската комисия и диалог със съответната държава членка.

Последната препоръка на Съвета на ЕС за България е от 12 юли 2016 г.² и по традиция тя прави преглед на приетите през пролетта на съответната година национална програма за реформи и конвергентна програма на страната.³ В документа на съвета от юли 2016 г. са идентифицирани следните четири специфични препоръки за България, които тя трябва да изпълни:

¹ Вж. Българска народна банка (2004), Стратегия за развитие на Българската народна банка 2004–2009, С., септември 2004 г., както и Министерски съвет и Българска народна банка (2004), Споразумение между Министерския съвет на Република България и Българската народна банка за въвеждане на еврото в Република България, С., ноември 2004 г.

² Настоящият анализ е актуален към края на май 2017 г.

³ За разлика от държавите членки извън еврозоната, които приемат конвергентни програми, държавите, членки на еврозоната, приемат стабилизационни програми, като двата вида програми се доближават като структура и съдържание, но в стабилизационните програми например няма мерки по отношение на паричната политика, тъй като те вече са под контрола на Европейската централна банка, която осъществява тази политика на наднационално ниво в еврозоната.

1. Да постигне годишна фискална корекция, да продължи да подобрява събирането на данъци и да вземе мерки за намаляване на размера на неформалната икономика, включително недекларирания труд.

2. Да приключи анализа на качеството на активите и тестовите за устойчивост на банките, анализа на счетоводния баланс и тестовите за устойчивост на застрахователните предприятия, както и анализа на активите на частните пенсионни фондове.

3. Да подсили и интегрира социалното подпомагане, включително съответните социални услуги, и активните политики по заетостта, по-специално за дългосрочно безработните и за младите хора, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение; да увеличи предоставянето на качествено образование на групите в неравностойно положение; да подобри ефективността на системата на здравеопазване; да състави насоки и критерии за определянето на минималната работна заплата и да увеличи обхвата и адекватността на схемата на общия минимален доход.

4. Да реформира правната уредба на несъстоятелността, за да се ускорят процедурите за възстановяване и реструктуриране и да се подобрят ефективността и прозрачността на тези процедури; да увеличи капацитета на съдилищата по отношение на производствата по несъстоятелност и други.⁴

Както се вижда и от специфичните препоръки, отправени към България, те покриват един много широк спектър от политики – фискалната политика, банковия и небанковия финансов сектор, пазара на труда и мерките в областта на несъстоятелността на предприятията. През пролетта на 2017 г. България прие своята актуализирана национална програма за реформи, в която посочва предприетите и планираните мерки, с които да отговори на тези препоръки.⁵

За всяка от специфичните препоръки на Съвета на ЕС в националната програма за реформи се посочват конкретни области на политиката, които се осъществяват с цел отговарянето на тези препоръки. Тези области са придружени със списък от конкретни мерки и действия, като се отчитат както вече реализираните мерки, така и планираните през следващите месеци действия със съответни крайни срокове. За всички мерки и действия се залагат очакваните ефекти (в т.ч. бюджетни ефекти) и ясно определени показатели с текуща и целева стойност, които да измерват постигнатия напредък за отговарянето на специфичните препоръки на Съвета на ЕС.⁶

⁴ Пълният текст на тези специфични препоръки, както и мотивите за тяхното отправяне се съдържат в Препоръка на съвета от 12 юли 2016 г. относно националната програма за реформи на България за 2016 г. и съдържаща становище на съвета относно програмата за конвергенция на България за 2016 г. (2016/299/08).

⁵ Вж. Министерство на финансите (2017), Европа 2020: Национална програма за реформи, актуализация 2017 г., май 2017 г., София, България.

⁶ На 22 май 2017 г. Европейската комисия публикува своята препоръка към Съвета на ЕС за издаване на препоръка от него относно националната програма за реформи на България за 2016 г. и съдържаща становище на съвета относно програмата за конвергенция на България за 2016 г. Тя до голяма степен повтаря препоръките на Съвета на ЕС от предходната година, като първата от тях се отнася за фискалната област, втората – за надзора върху финансовия сектор, а третата е в областта на социалната политика, като и в трите проекта на специфични препоръки има нюанси спрямо предходната година. Четвъртата специфична препоръка, която този път Европейската комисия предлага, е за ефективно прилагане на националната стратегия за развитие на сектора „Обществени поръчки“ в България за периода 2014–2020 г. За повече информация вж. European Commission (2017), Recommendation for a Council Recommendation on the 2017 National Reform Programme of Bulgaria and delivering a Council opinion on the 2017 Convergence Programme of Bulgaria, Brussels, 22.5.2017 COM(2017) 502 final.

Успоредно с националната програма за реформи през пролетта на 2017 г. България прие и своята актуализирана конвергентна програма. Този документ също е част от процедурите на европейския семестър и се приема в изпълнение на правилата, залегнали в Пакта за стабилност и растеж на ЕС. С него България представя основните елементи на националната фискална политика и нейното планирано развитие в средносрочен план.⁷

Докато на България не се налага да преосмисли целта си за присъединяване към еврозоната, тъй като това отдавна е стратегически приоритет на българските правителства, очевидно е необходимо тя да преосмисли пътя и действията, с които се опитва да се подготви да приеме единната европейска валута. Страната следва да предприеме сериозни мерки почти във всички области на фискалната, икономическата и финансовата политика, а също така и в сфери като съдебната реформа. Тя трябва да докаже, че може да приема, прилага и отстоява тези политики и решения не само преди датата на членство в еврозоната, но и след приемането на еврото. България все още не е допусната до валутнокурсния механизъм, който е предпоставка и един от маастрихтските конвергентни критерии за членство в еврозоната (*Exchange Rate Mechanism II – ERM II*), въпреки че за присъединяването към този механизъм няма предварителни и ясно зададени изисквания.⁸

Процесът на присъединяване към еврозоната има силно стратегическо значение за страната, като решението за приемането на единната валута е политическо както от страна на България, така и за държавите, членки на еврозоната, и за Европейската централна банка. Настоящото нежелание на институциите на ЕС и на определени държави членки за приемане на страната в клуба на страните, които са въвели еврото, се обяснява с бавния темп и нерешителността при провеждането на важни икономически и структурни реформи в страната.

Присъединяването на България към еврозоната има и друго важно стратегическо значение. След последната световна икономическа и финансова криза, която започна през 2007–2008 г. и чиито ефекти се усещат до днес, Европейският съюз предприе редица реформи, които имат за задача да променят дизайна и архитектурата на Икономически и паричен съюз на ЕС, в т.ч. и на еврозоната. В допълнение на наднационалната парична политика за държавите, които са приели еврото, целта е за тях да се създадат все по-интегрирани и единни икономически, фискален, финансов и политически съюз в рамките на тази зона. Една част от политиките и реформите се прилага за всички държави, членки на ЕС, но повечето от тях имат преобладаващо влияние или значение само по отношение на държавите членки, които са част от еврозоната. Някои от евентуалните мерки за осъществяването на тези реформи в бъдеще могат да предви-

⁷ За повече информация относно последната конвергентна програма вж. Министерство на финансите (2017), Конвергентна програма (2017–2020), май 2017 г., София, България.

⁸ За повече информация за стратегическите документи на България, които се приемат в рамките на процедурите по европейския семестър и Пакта за стабилност и растеж на ЕС, вж. следната страница на Министерството на финансите: <http://www.minfin.bg/bg/page/864>. За повече информация относно европейския семестър на ЕС и неговите политики и документи вж. следната страница на Европейската комисия: https://ec.europa.eu/info/strategy/european-semester_en. За повече информация относно процедурите за макроикономически дисбаланси на ЕС вж. препратките от следната страница на Европейската комисия за координацията на икономическите и фискалните политики в ЕС: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination_en. На същата страница на Европейската комисия се съдържа и информация за нормативната база и за изпълнението на процедурите на Пакта за стабилност и растеж.

дят дори създаването на специален бюджет за еврозоната, изграждането на финансова институция (трежъри) и установяване на позиция, подобна на министър на финансите на еврозоната, а в по-далечна перспектива не е изключено емитирането и на общи облигации на еврозоната.⁹ Оставайки извън еврозоната, България все повече рискува да стои извън тези и други ключови реформи на Европейския съюз, поради което е и силно желателно тя да ускори своите действия за подготовка за приемане на еврото и за убеждаване на европейските партньори, че тези намерения са сериозни и трайни и че тя ще продължи да следва политики на строга фискална и макроикономическа стабилност, усъвършенстване на финансовия сектор, подобряване на гъвкавостта на пазарите на труда и други.

Участие на България в банковия съюз на ЕС

Една от реформите в Европейския съюз, които бяха предприети след последната глобална икономическа и финансова криза и които засягат предимно еврозоната, е създаването на банковия съюз в ЕС. Участието в банковия съюз е задължително за държавите членки от еврозоната, като на държавите членки извън еврозоната също е предоставена възможност за присъединяване към този съюз. Това може да бъде осъществено посредством механизма на т. нар тясно сътрудничество, което се сключва с Европейската централна банка.

Показателно е, че към момента нито една от настоящите девет държави, членки на ЕС, извън еврозоната не се е присъединила към банковия съюз въпреки правната възможност за това. Една от основните причини е, че членството в банковия съюз за държави членки, които още не са приели еврото, е свързано с редица задължения, като в същото време някои от възможностите, предоставени от участието в еврозоната, не са осъществими. Например държавите членки извън еврозоната ще могат да участват в Надзорния съвет към ЕЦБ, където се подготвят решенията за банковия съюз, но няма да

⁹ За повече информация относно настоящите реформи в областта на Икономически и паричен съюз вж. доклада на петимата председатели на институции на ЕС: доклад на Жан-Клод Юнкер в тясно сътрудничество с Доналд Туск, Йерун Дейселблум, Марио Драги и Мартин Шулц (2015), „Завършване на европейския икономически и паричен съюз“, Европейска комисия, Брюксел, юни 2015, а така също и съобщението на Европейската комисия за предприетите непосредствено след този доклад мерки и стъпки за завършването на Икономическия и паричен съюз: Европейска комисия (2015), „Стъпки към завършването на Икономическия и паричен съюз“, съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета и Европейската централна банка, COM(2015) 600 окончателен, Брюксел, 21.10.2015 г. В края на май 2017 г. Европейската комисия публикува и документ за размисъл за задълбочаването на Икономическия и паричен съюз като част от дебата за бъдещето на Европа: European Commission (2017), „Reflection paper on the Deepening of the Economic and Monetary Union“, Brussels, 31 May 2017. Дебатът за реформирането на Икономическия и паричен съюз стартира основно през 2012 г., като най-важните документи в тази посока бяха публикувани от Европейската комисия и председателя на Европейския съвет заедно с други председатели на институции на ЕС (документ, известен още като доклада на четиримата председатели): Европейска комисия (2012), „Подобен план за задълбочен и истински Икономически и паричен съюз. Начало на дебат на европейско равнище“, съобщение на комисията, COM(2012) 777/2 окончателен, Брюксел, 30.11.2012 г., както и European Council (2012), „Towards a Genuine Economic and Monetary Union“, Report by President of the European Council, prepared in collaboration with the President of the Commission, the President of the Eurogroup and the President of the European Central Bank, Brussels, 5 December 2012.

имат право на участие в Управителния съвет на ЕЦБ, където финално ще се утвърждават тези решения. Дори и някоя държава членка да се присъедини предсрочно към банковия съюз (преди членството в еврозоната), тя няма да има достъп до „Европейски стабилизационен механизъм“, който има за задача да подпомага държавите членки на еврозоната в ситуация на финансови затруднения.¹⁰

Банковият съюз на ЕС се състои от няколко стълба, като само един от тях се прилага за всички държави, членки на ЕС – това е Единният наръчник за банкови услуги, т.е. правните норми и законодателните изисквания за осъществяването на банков бизнес във вътрешния пазар на ЕС. Останалите стълбове засега са задължителни единствено за държавите, членки на еврозоната, а възможността за участие в тях и на останалите държави, членки на ЕС, все още не се използва.

Един от най-важните стълбове на банковия съюз е създаването на Единния надзорен механизъм, който функционира от 4 ноември 2014 г. и съгласно който Европейската централна банка осъществява директния надзор над около 130 най-големи и системно важни банкови институции в еврозоната. Тези системни банки представляват около 85% от активите на банките в еврозоната. Европейската централна банка си запазва правото да има финалната дума и за най-важните решения по отношение на останалите няколко хиляди по-малки банки в еврозоната, но за тях директният надзор остава в правомощията на националните надзорни органи.¹¹

Друг важен стълб на банковия съюз е Единният механизъм за реструктуриране, съгласно който държавите, членки на банковия съюз, би следвало да реструктурират своите банкови институции в случай на затруднения или проблеми в тях. При необходимост банките в еврозоната биха могли да се реструктурират и посредством подкрепата от Единния фонд за реструктуриране, който постепенно се създава.

Единният механизъм за реструктуриране е създаден чрез регламент на ЕС, който е допълнен от междуправителствено споразумение за регулиране на въпросите, които не могат да бъдат предмет на правото на ЕС. Интересно е, че това междуправителствено споразумение е подписано освен от всички държави, членки на еврозоната също и от повечето държави членки извън еврозоната, без Обединеното кралство и Швеция. България също е подписала споразумението, което е знак, че тя възнамерява в бъдеще да се присъедини към еврозоната. България все още не е ратифицирала това споразумение.¹²

Банковият съюз на ЕС още не е напълно завършен, като е необходимо да се изгради и единна схема за гарантиране на влоговете в банките. На настоящия етап има само директива за гарантиране на влоговете в банките, която се прилага за националните схеми и която бе актуализирана през 2014 г. Европейската комисия вече отправи законодателно предложение за създаване на единна схема за гарантиране на влоговете в банките, но

¹⁰ За повече информация по отношение на „Европейски стабилизационен механизъм“ вж. неговата официална страница на адрес: <https://www.esm.europa.eu/>.

¹¹ За повече информация относно Единния надзорен механизъм на Европейската централна банка вж. следната официална страница: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.en.html>.

¹² Вж. Agreement on the transfer and mutualisation of contributions to a Single Resolution Fund, Brussels, May 2014. За повече информация по отношение на споразумението и неговото подписване вж. също European Commission (2014), Commissioner Barnier welcomes the Signature of the Intergovernmental Agreement (IGA) on the Single Resolution Fund, Statement, Brussels, 21 May 2014.

не се очаква то да се приеме и да влезе в сила през следващите една-две години.¹³ Необходимо е също така предприемането на мерки не само към по-засилено споделяне на рисковете в банковата система на ЕС, каквото би се осъществило с тази единна схема, но също така и реализирането на действия за по-нататъшно намаляване на рисковете в тази банкова система, като за целта Европейската комисия предложи пакет от пет законодателни акта в края на 2016 г.

Въпреки че банковият съюз на ЕС все още не е напълно завършен, за България би следвало да бъде приоритет нейното присъединяване към този съюз, в т.ч. и преди приемането на еврото, посредством механизма на тясно сътрудничество. Фалитът на четвъртата по големина банка в България през 2014 г. – „Корпоративна търговска банка“ АД – е още едно доказателство, че въпреки някои негативни последици са налице значителни предимства от присъединяването на България към банковия съюз, включително и към Единния надзорен механизъм, осъществяван от Европейската централна банка.

Едно подобно членство в банковия съюз би представлявало своеобразен „банков борд“, чрез който надзорът на по-системно важните банкови институции ще се осъществява със санкцията на независима наднационална институция на ЕС, каквато е ЕЦБ. По този начин към валутния борд от 1997 г. и законодателния борд от 2007 г.¹⁴ ще се прибави и този „банков борд“, който би следвало да има положително отражение за финансовата стабилност и доверието в страната.¹⁵

Позицията на България в дебата за бъдещето на Европа

След референдума в Обединеното кралство за оттегляне от ЕС Европейската комисия публикува на 1 март 2017 г. Бяла книга за бъдещето на Европа.¹⁶ Няколко седмици по-късно в декларацията от тържествената среща на върха на ЕС по случай 60-ата годишнина от подписването на Римските договори, която се състоя на 25 март 2017 г., лидерите на 27 държави, членки на ЕС (настоящите държави членки на съюза без Обединеното кралство), също отправиха своите послания във връзка с дебата за бъдещето

¹³ Законодателното предложение на Европейската комисия за единната схема за гарантиране на влоговете в банките е Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council amending Regulation (EU) 806/2014 in order to establish a European Deposit Insurance Scheme, COM(2015) 586, Strasbourg, 24.11.2015. Повече информация за това законодателно предложение, както и за мерките за завършването на банковия съюз на ЕС е представена в European Commission (2015) Towards the completion of the Banking Union, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2015) 586, Strasbourg, 24.11.2015, както и в European Commission (2015), A European Deposit Insurance Scheme (EDIS) – Frequently Asked Questions, Strasbourg, 24 November 2015.

¹⁴ Под термина „законодателен борд“ авторът има предвид обстоятелството, че след 1 януари 2007 г. България следва да спазва изцяло правото на ЕС с някои малки изключения под формата основно на преходни периоди, които към 2017 г. са напълно изтекли. В допълнение, страната следва не само стриктно да спазва изискванията на правото на ЕС, но и да участва във формирането на новите решения и политики в ЕС, които се прилагат за всички негови държави членки.

¹⁵ За повече информация по отношение на банковия съюз на ЕС вж. Симеонов, К. (2015), Създаване на банков съюз в ЕС, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2015, с. 1–620.

¹⁶ Европейска комисия (2017), Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г., Брюксел, 1 март 2017 г.

развитие на ЕС.¹⁷ Европейският парламент, групи от отделни държави, членки на ЕС, национални институции, неправителствени организации, изследователи и анализатори също изразиха своята позиция за сценариите за бъдещето на ЕС. Тези сценарии и дебати показват желанието за преосмисляне на развитието на ЕС. На практика се получи едно малко очаквано развитие – началото на процеса на оттегляне на втората по големина икономика в ЕС, каквато е тази на Обединеното кралство, предизвиква дебат и в известна степен неочаквано единство (поне на този етап) относно необходимостта от обсъждане на проблемите и пътя напред за ЕС. Засега оттеглянето на Обединеното кралство не предизвиква други оттегляния (популярни като ексити), каквито надежди имаха евроскептиците и каквито страхове споделяха еврооптимистите. След като тези обсъждания имат основно значение за преосмислянето на развитието на ЕС, съвсем логично е да проследим и българската позиция по дискутираните сценарии, когато изследваме необходимостта от преосмисляне на членството на България в ЕС.

Съгласно Бялата книга на Европейската комисия петте възможни сценария за развитието на ЕС до 2025 г. са:

- *Сценарий 1. Продължаваме както досега.* Съгласно този сценарий ЕС-27 продължава по поетия път, като се съсредоточава върху изпълнението и усъвършенстването на настоящата програма за реформи. Приоритетите се актуализират редовно, проблемите се решават в хода на възникването им и в съответствие с това се въвежда ново законодателство.

- *Сценарий 2. Остава само единният пазар.* В този сценарий ЕС-27 не може да се договори да прави повече в много области на политиката и съсредоточава във все по-голяма степен усилията си върху задълбочаването на определени ключови аспекти на единния пазар. Липсва обща решителност за съвместна работа в области като миграцията, сигурността и отбраната.

- *Сценарий 3. Тези, които искат да правят повече, правят повече.* При този сценарий ЕС-27 продължава да функционира както днес, но някои държави членки искат да правят повече по общи въпроси, създават се една или няколко „коалиции на желаещите“ да работят заедно в специфични области на политиката. Тези области могат да обхващат политики като отбраната, вътрешната сигурност, данъчното облагане и социалните въпроси.

- *Сценарий 4. Правим по-малко, но по-ефективно.* При реализирането на този сценарий се предполага наличието на консенсус, че е нужно съвместно да се предприемат по-ефективни действия по определени приоритети, а ЕС-27 решава да съсредоточи своето внимание и ограничени ресурси върху по-малък брой области.

- *Сценарий 5. Правим много повече заедно.* При този сценарий се предполага наличието на консенсус, че нито ЕС-27 в сегашния си вид, нито европейските държави поотделно са достатъчно добре подготвени, за да се справят с предизвикателствата на днешния ден, държавите членки решават да споделят повече правомощия и ресурси и да взимат повече решения заедно във всички области.

Европейската комисия разглежда петте сценария включително през призмата на единния пазар и търговията; Икономическия и паричен съюз; Шенген, миграцията и сигурността; външната политика и отбраната; бюджета на ЕС; способността за пости-

¹⁷ Вж. European Council (2017), The Rome Declaration, Declaration of the leaders of 27 member states and of the European Council, the European Parliament and the European Commission, 25 March 2017.

гане на резултати. Тя признава, че тези пет сценария имат илюстративен характер, за да подтикнат към размисъл, като те не са подробни планове или предписания за политиката. Европейската комисия обръща също така внимание, че тези пет сценария се припокриват в много отношения, поради което не са взаимно изключващи се, нито са изчерпателни сами по себе си. В допълнение, тя признава, че крайният резултат несъмнено ще изглежда по различен начин и най-вероятно ще бъде комбинация от характеристиките на представените сценарии.¹⁸

Интересен поглед върху петте сценария ни представя проф. Екарт Щратеншулте. Според него от петте сценария първият и последният са много слабо възможни. Аргументите са, че ако се прилага първият сценарий на статуквото („Продължаваме както досега“), тогава не е необходимо изобщо да се разработват различни сценарии и би се следвало единствено настоящото положение. Последният сценарий („Правим много повече заедно“), макар и желан от някои от по-слабо развитите страни на ЕС, не е възможно да бъде реализиран, тъй като всички държави, членки на ЕС-27, не могат да се движат с една и съща скорост (Stratenschulte, 2017). Вторият сценарий („Остава само единният пазар“) също не изглежда много вероятен, защото на практика той е отстъпление назад, а четвъртият сценарий („Правим по-малко, но по-ефективно“) също не е особено ясно определен и води само до частично решаване на настоящите проблеми. По този начин като най-вероятен се очертава третият сценарий („Тези, които искат да правят повече, правят повече“), като и в настоящия момент ЕС до голяма степен се развива по този начин. Достатъчно е да споменем например изграждането на еврозоната или на шенгенското пространство, в които понастоящем не всички държави, членки на ЕС, участват.

Подобна на тази теза се защитава и от проф. Георги Димитров. Според него „не можем да пропуснем позиционирането на третия вариант в междинната средна позиция на предлагания спектър от алтернативи. От логическа гледна точка той би могъл на еднакво основание да се представи като крайно ляв или крайно десен от предложените пет сценария, но е сложен в средата именно да внушава, че това е визия балансатор между крайности“ (Димитров, 2017).

Ако дебатът за бъдещето на ЕС и участието на България в реформацията на ЕС е наистина събитие, където трябва да преосмислим мястото на нашата страна в ЕС, то може да се каже, че първоначалната дискусия не беше особено ползотворна. Тя съвпадна с предизборния дебат на предсрочните парламентарни избори в страната, които се проведоха само няколко седмици след публикуването на 1 март 2017 г. на Бялата книга на Европейската комисия. Повечето от коментарите на представителите на водещите български партии бяха в посока на отричането на третия сценарий и на нежеланието България да бъде оставена в периферията на ЕС, без да има ясна перспектива, дали и кога би могла да се присъедини към нейното ядро. Дискусиите в страната почти изначално отричаха този сценарий, защото малцина са тези, които вярват, че страната може да се движи на по-висока скорост.¹⁹ Впоследствие повечето от изказаните мнения, включително на представители на официалните институции или на водещи политици

¹⁸ Вж. Европейска комисия (2017), Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г., Брюксел, 1 март 2017 г., с. 15.

¹⁹ Една от статиите, които обобщават първоначалните реакции в страната, е „Само три реакции: Европа на няколко скорости обрича България да е периферия“, в. Капитал, 2 март 2017 г.

в страната, бе също почти изцяло в противопоставянето на третия сценарий и нежеланието за разделянето на ЕС на две или повече скорости.

Необходимо е да се подчертае, че в Бялата книга не се използва израз като „ЕС на различни скорости“, думата „скорост/скорости“ също не се среща, а още по-малко думите „ядро“ и „периферия“. Напротив, в заключителното изречение на уводните параграфи към третия сценарий изрично се посочва, че „статутът на останалите държави членки остава непроменен и те запазват възможността си след време да се присъединят към държавите членки, които правят повече“²⁰. Това изречение обаче почти никъде не се цитира в анализите или обсъжданията в България, които са посветени на дебата за бъдещето на ЕС.

Едно от редките по-балансираны изказвания във връзка с дебата за бъдещето на ЕС и мястото на България в него е на проф. Ингрид Шикова. Тя споделя следното: „Като реалист смятам, че сценарий 3 („Тези, които искат да правят повече, правят повече“) е по-скоро неизбежен; като оптимист подкрепям сценарий 5 („Правим много повече заедно“), макар че неговата истинска реализация би изглеждала възможна в доста по-далечно бъдеще.“ (Шикова, 2017)

Авторът на настоящите редове е на мнение, че дебатът за мястото на България в ЕС би следвало да се насочи в една малко по-различна посока. Почти напълно ясно е, че Европейският съюз в една или друга степен ще се ориентира към развитието на две или повече скорости. Това е желанието не само на най-големите държави, членки на ЕС, като Германия, Франция, Италия и Испания, но също и на други държави членки, в т.ч. и на основателки на европейските общности като Нидерландия, Белгия и Люксембург. Най-силните гласове против развитието на подобен сценарий засега идват от страните от т. нар. Вишеградска четворка – Полша, Чехия, Унгария и Словакия, – а България и Румъния, балтийските страни и други им пригласят в една или друга степен.

Но с голяма вероятност може да се очаква, че ЕС ще продължи да се развива като тези, които искат да правят повече, правят повече. Това и в момента е залегнало като възможност в правната рамка на ЕС не само заради еврозоната и Шенгенското споразумение, но и заради правилата на т. нар. засилено сътрудничество, съгласно което определен брой държави членки може да се споразумее да предприеме по-решителни стъпки в определена политика, в случай че останалите държави, членки на съюза, не се противопоставят на това. В тази връзка посоката на стратегически действия и размисли в България не е как да се противопоставим на Европа на две и повече скорости, не е как да се опитаме „да вървим срещу течението“, което най-вероятно ще продължи в същата посока, а да направим усилия основно в няколко направления.

На първо място, следва да оценим дали има такива политики, в които България би могла още отсега да се опита „да влезе на първа скорост“ и да се присъедини към най-тясно интегриращите се държави в определена сфера. Подобни сфери биха могли да бъдат политиките в областта на отбраната и сигурността. България като външна граница на ЕС, която граница е ориентирана в югоизточна посока, следва да се опита да се присъедини към по-тесни инициативи в ЕС в тези сфери.

На следващо място, страната следва да прецени дали на този етап няма да е не само невъзможно и нецелесъобразно, но също така и вредно да се присъедини към някои въз-

²⁰ Вж. Европейска комисия (2017), Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г., Брюксел, 1 март 2017 г., с. 20.

можни нови общи инициативи на държавите, членки на ЕС. Ако например определена група държави, членки на ЕС, реши да постигне по-тясна хармонизация в областта на прякото данъчно облагане, България не би трябвало да участва още в началото в една подобна инициатива, тъй като ниските ставки на данък печалба и данък общ доход, както и прилагането на плоския данък в страната следва да се запазят за един по-продължителен период от време, за да насърчат инвестициите и да подпомогнат догонването на българската икономика към развитите икономики в ЕС. Социалните политики и гъвкавостта на пазарите на труда са други области, където за страната е възможно да не е напълно изгодно да се присъединява още в началото на потенциални реформи в тези сфери.

Най-важното направление на обсъждане и преосмисляне на мястото на България в ЕС би следвало да бъде в това, по какъв начин тя да използва евентуалното прилагане на третия сценарий „Тези, които искат да правят повече, правят повече“, за да ускори своите структурни реформи, повечето от които се отлагат във времето. След като страната се присъедини към ЕС, през първите десет години от нейното членство в ЕС тя загуби ритъма на промени, който бе развила в периода преди членството в ЕС, когато само за няколко години България следваше да предприеме мерки и действия, които други държави членки бяха реализирали за няколко десетилетия. След членството в ЕС „умората“ от реформите си каза своето, като институциите и най-вече обществото предпочетоха да се забави ритъмът. Сега страната има нужда от стимул, за да може отново да ускори процеса на реформи, в т.ч. в областта на повишаването на конкурентоспособността на икономиката, насърчаването на науката и изследванията, извършването на промени в съдебната система, както и в сфери като здравеопазването и образованието.

В България през последните години почти напълно липсваше дебат за това, какво следва да е мястото на страната в ЕС. Тя започна да участва в процеса на взимане на решения в ЕС и във формирането на политики на съюза, но този процес протича без особен ентусиазъм и без почти никакъв интерес от гражданското общество. Почти никой не вярва във възможността „българският глас да бъде чул“ в Съвета на ЕС или другите институции на съюза, което допълнително засилва сравнително пасивната позиция на страната.²¹ Подготовката и провеждането на българското председателство на Съвета на ЕС през първата половина на 2018 г. не могат сами по себе си да засилят дългосрочно ролята на страната във формирането на дневния ред на ЕС, ако не си поставим това като значима и стратегическа цел пред нас.

Бялата книга на Европейската комисия за бъдещето на Европа поставя по един сравнително достъпен начин въпросите за дебата за по-нататъшното развитие на съюза. Тя за пръв път провокира и по-засилен интерес в българското общество, може би поради опасението страната да не бъде оставена в периферията на ЕС, от което различните

²¹ Подобна теза представя също и проф. Ингрид Шикова: „България все още е фокусирана предимно върху вътрешните проблеми и не демонстрира голям интерес да постави свой отпечатък върху вътрешното институционално развитие на Европейския съюз. През десетте години на членството страната е по-скоро в групата на държавите членки, които се задоволяват с това да бъдат в конформистка позиция на „приемащи политики“ (*policy-takers*), а не в активната позиция на „създатели на политики“ (*policy-makers*).“ За повече информация вж. Ингрид Шикова (2017), Къде е мястото на България в бъдещата европейска конструкция на „все по-диференциран“ Европейски съюз?, Център за високи постижения „Жан Моне“ към катедра „Европеистика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Актуални анализи, 1 март 2017 г., <http://jeanmonnetexcellence.bg/>.

групи в страната да загубят част от своите преимущества от членството в ЕС. Затова този дебат следва да бъде използван в България, за да възроди с по-голяма сила една друга позабравена дискусия, а именно какви следва да са по-нататъшните структурни и стратегически реформи, които да модернизират допълнително страната и да я доближат повече до по-развитите държави от Европа.

Други приоритетни въпроси, определящи мястото на България в ЕС

Съществуват редица други въпроси, които имат определящо значение за това, какво е понастоящем мястото на България в ЕС, и които предизвикват дискусия за необходимостта то да бъде преосмислено. Не е възможно всички те да бъдат обхванати в един подобен кратък доклад, но ще споменем за още три от тях, които също заслужават да бъдат допълнително обсъждани. Това са подготовката за участие на страната в шенгенското пространство, прилагането на механизма за сътрудничество и проверка в България, както и ролята на страната в процесите в Западните Балкани.

Подобно на подготовката за участие в еврозоната, членството на България в шенгенското пространство е неизменно един от водещите приоритети на последните български правителства. И докато по пътя към еврозоната е необходимо да бъдат изпълнени още редица процедури и изисквания, то повечето от анализаторите са на мнение, че България като цяло е изпълнила техническите изисквания за присъединяване към шенгенското пространство. Както Европейската комисия, така и голяма част от държавите, членки на ЕС, вече са изразявали нееднократно подкрепата си за готовността на България да стане част от шенгенското пространство. Очевидно, както и при подготовката за членство в еврозоната, присъединяването към шенгенското пространство не е само технологичен процес и въпрос на покриване на определени изисквания, но е и политически въпрос. Все още няма пълна политическа подкрепа в ЕС за членството на страната в шенгенското пространство, поради което е необходимо тя да продължи не само с техническите, но и с дипломатическите усилия, за да убеди и останалите европейски партньори в готовността си да се присъедини към шенгенското пространство.

Десетгодишнината от членството на България в ЕС съвпадна и с една друга подобна годишнина. Страната заедно с Румъния вече десет години е част от механизма за сътрудничество и проверка на ЕС. България и Румъния се присъединиха към ЕС, но с условие да продължат реформите в сферата на правосъдието и върховенството на закона. Европейската комисия публикува доклади, с които да отбележи напредъка в тези области и да отправи критики за несвършената работа. През първите години от членството в ЕС тези доклади предизвикваха дебат в България, но напоследък те дори не се вписват в максимата „всяко чудо за три дни“, като повечето от медиите в страната вече се ограничават да информират накратко българското общество за съдържанието на поредния доклад на комисията. За да може България да утвърди своето място в ЕС, тя следва не само да се пребори с премахването на приложението на механизма за сътрудничество и проверка в страната. Това няма да е достатъчно, защото в крайна сметка то е едно по-скоро политическо решение. По-важното е страната наистина да извърши устойчиви реформи в сферата на правосъдието и върховенството на закона, но не тол-

кова заради „изискванията и докладите на Брюксел“, а заради развитието на собствено-то си общество. Много е вероятно един от водещите приоритети на България по време на нейното председателство на Съвета на ЕС през първата половина на 2018 г. да бъде именно политиката на разширяване на ЕС към Западните Балкани. Това обаче няма да е достатъчно и е необходимо страната да играе много по-решителна роля в процеса на приобщаване на Западните Балкани към ЕС. Нещо повече, необходимо е тя да заеме лидерска позиция от държавите, членки на ЕС, от района на Югоизточна Европа. И това е напълно възможно.

Гърция трудно може да има подобна лидерска позиция заради спора за името на Република Македония, което блокира започването на преговори за членство в ЕС на тази страна. Румъния също трудно може да има подобна роля, защото тя не е признала суверенитета на една от държавите в региона на Западните Балкани, а именно Косово. Хърватска е друга държава, членка на ЕС, която трудно може да има подобна лидерска позиция, защото тя отскоро се присъедини към ЕС, а и все още има много нерешени конфликти и въпроси, най-вече със Сърбия (Marini, 2017). Словения е друга държава, членка на ЕС, от Югоизточна Европа, която също трудно би имала подобна роля, но не толкова заради спорове от югославското наследство, колкото че тя по мащаб е много по-малка и нейният поглед е много повече отпращан към усилията ѝ да се доближи до ядрото на ЕС и по-рядко е насочен към такива въпроси като приобщаването на Западните Балкани към ЕС.

За да може България да изиграе по-смело една подобна лидерска позиция, тя трябва много по-ясно да постави въпроса за присъединяването на Западните Балкани в дневния ред на ЕС, както и да предприеме много по-решителни дипломатически усилия, за да убеди държавите, членки на ЕС, в необходимостта от приобщаването на този регион към ЕС.

Бялата книга на Европейската комисия за бъдещето на Европа е с подзаглавие „Размисли и сценарии за развитието на ЕС-27 до 2025 г.“. Това е поредният намек, че ЕС няма да се разширява вече не само до края на мандата на комисията на Жан-Клод Юнкер, но и до 2025 г. В Бялата книга никъде не се говори за процеса на разширяване със Западните Балкани. България следва да се противопостави на подобни тенденции и да работи за бързото интегриране на страните от Западните Балкани, които, разбира се, следва да свършат своята „домашна работа“ и да изпълнят всички необходими условия и изисквания, произтичащи от членството в ЕС. В тази своя политика България сравнително лесно би намерила съюзници в лицето на страни като Германия и Австрия. Но е желателно да има повече лидерство, което да произлиза от района на Югоизточна Европа и което да не разчита единствено на благословията на някои от водещите държави, членки на ЕС, за да продължи и да се ускори процеса на присъединяване на Западните Балкани към ЕС.

Заклучение

През настоящата година настъпиха няколко събития, които повдигнаха по-съществено въпроса за необходимостта да преосмислим мястото на България в ЕС. Първото от тези събития бе честването на десет години от членството на България в ЕС. Една

подобна годишнина е добър повод да си зададем въпроси от вида на доколко ефективно е нашето членство в ЕС; успяхме ли да се утвърдим като надеждна и стабилна държава членка, която допринася за развитието на ЕС, и др. Тази годишнина обаче бе до голяма степен отбелязана вяло в страната, без много чествания и което е още по-важно, без много задълбочени дискусии за това, по какъв начин се представи България през тези първи десет години от своето членство в ЕС.

Едно от най-важните събития, които имат значение за необходимостта от преосмислянето на мястото на България в ЕС, се случи сравнително отдалечено географски от нас, но то предизвика такива процеси в ЕС, които стигнаха със съществена сила и до страната ни. Положителният вот на референдума в Обединеното кралство през юни 2016 г. за оттеглянето на тази държава членка от ЕС, както и началото на преговорите за това оттегляне, което бе дадено с официалното отправяне на искане от страна на Обединеното кралство в края на март 2017 г., предизвикаха оживен дебат за бъдещето на ЕС. България следва не само активно да се включи в този дебат, но и да използва обсъжданията в страната за ефективността на нейното членство в ЕС, за да възроди стремежа и желанието за структурни и стратегически реформи, които не толкова да доближат страната до въображаемото ядро на ЕС, а по-скоро да предизвикат по-нататъшно модернизирание на българската държава, икономиката, политическата и социалната среда.

През първата половина на 2018 г. България поема ротационното председателство на Съвета на ЕС за шест месеца. Това е период, в който ролята на страната в ЕС ще стане още по-видима, тъй като всички погледи ще бъдат отправени не само към Брюксел, Люксембург, Страсбург и Франкфурт, където са седалищата на основни институции на ЕС, но и към София, която ще председателства Съвета на ЕС и ще организира редица събития както в белгийската столица, така и в България. На тези събития и заседания ще се решава бъдещето на политиките на ЕС и на самия него.

България следва да преосмисли своето място в ЕС. Тя трябва да ускори реформите, които да ѝ позволят да се присъедини максимално бързо и ефективно към еврозоната и към банковия съюз, като последното е възможно да стане дори и преди приемането на еврото в страната. Тя трябва да завърши необходимите реформи и с цел да се присъедини към шенгенското пространство и да убеди европейските си партньори за необходимостта от премахването на механизма за сътрудничество и проверка за страната. България следва да играе и много по-важна роля в процеса на разширяване на ЕС в посока към Западните Балкани и дори да се опита да заеме лидерска позиция в това отношение от държавите, членки на ЕС, от Югоизточна Европа.

Няма съмнение, че мястото на България е в ЕС. Но за да бъде по-успешно и ефективно, то трябва да бъде преосмислено.

БИБЛИОГРАФИЯ

Българска народна банка, Стратегия за развитие на Българската народна банка 2004–2009, С., септември 2004 г. (*Balgarska narodna banka, Strategia za razvitie na Balgarskata narodna banka 2004–2009, Sofia, septemvri 2004*).

Георги Димитров, „Участвайте! Важно е ...“, Център за високи постижения „Жан Моне“ към катедра „Европеистика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Актуални анализи, 7 март 2017 г.

- (Georgi Dimitrov, *Uchastvaite!, vajno e ...*, Jan Mone Centar za visoki postijenia kam Katedra Evropeistika na Sofiiskia universitet "Sv. Kliment Ohridski", Aktualni analizi, 7 mart 2017).
- Доклад на Жан-Клод Юнкер в тясно сътрудничество с Доналд Туск, Йерун Дейселблум, Марио Драги и Мартин Шулц, Завършване на европейския Икономически и паричен съюз“, Европейска комисия, Брюксел, юни 2015 (*Doklad na Jan-Klod Junker v tiasno satrudnistvo s Donald Tusk, Jerun Deiselblum, Mario Dragi i Martin Shulz, Zavarshvane na evropeiskia Ikonomicheski i parichen sauz, Evropeiska komisija, Bruksel, juni 2015*).
- Европейска комисия, Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г., Брюксел, 1 март 2017 г. (*Evropeiska komisija, Biala kniga za badeshteto na Evropa. Razmisli i scenario za ES-27 do 2025 g., Bruskel, 1 mart 2017*).
- Европейска комисия, Стъпки към завършването на Икономическия и паричен съюз, съобщение на комисията до Европейския парламент, съвета и Европейската централна банка, COM(2015) 600 окончателен, Брюксел, 21.10.2015 г. (*Evropeiska komisija, Stapki kam zavarshvaneto na Ikonomieskia i parichen sauz, Saobshenie na Komisiata do Evropeiskia parlament, Saveta i Evropeiskata centralna banka, COM(2015), 600 okonchatelen, 21.10.2015*).
- Европейска комисия, Подобен план за задълбочен и истински Икономически и паричен съюз. Начало на дебат на европейско равнище, съобщение на комисията, COM(2012) 777/2 окончателен, Брюксел, 30.11.2012 г. (*Evropeiska komisija, Podroben plan za zadalbochen i istinski Ikonomieski i parichen sauz. Nachalo na debat na evropeisko ravnishte, Saobshenie na Komisistata, COM(2012) 777/2 okonchatelen, Bruksel, 30.11.2012*).
- Шикова, И., Бялата книга за бъдещето на Европа – всичко и нищо, Център за високи постижения „Жан Моне“ към катедра „Европеистика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Актуални анализи, 6 март 2017 г. (*Ingrid Shikova, Bialata kniga za badeshteto na Evropa – vsichko i nishto, Jan Mone Centar za visoki postijenia kam Katedra Evropeistika na Sofiiskia universitet "Sv. Kliment Ohridski", Aktualni analizi, 6 mart 2017*).
- Шикова, И., Къде е мястото на България в бъдещата европейска конструкция на „все по-диференциран“ Европейски съюз?, Център за високи постижения „Жан Моне“ към катедра „Европеистика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Актуални анализи, 1 март 2017 г. (*Ingrid Shikova, Kade e miastoto na Balgaria v badeshtata evropeiska konstrukcia na "vse po-diferenciran" Evropeiski sauz, Jan Mone Centar za visoki postijenia kam Katedra Evropeistika na Sofiiskia universitet "Sv. Kliment Ohridski", Aktualni analizi, 1 mart 2017*).
- Шикова, И., Ротационното председателство в Европейския съюз, Дипломатически институт към Министерство на външните работи, С., 2012 г. (*Ingrid Shikova, Rotacionnoto predsedatelstvo v Evropeiskia sauz, Diplomateski institut kam Ministerstvo na vanshnite raboti, Sofia, 2012 g.*).
- Министерство на финансите, Европа 2020: Национална програма за реформи, актуализация 2017 г., май 2017 г., С., България (*Ministerstvo na finansite, Evropa 2020: Nacionalna programa za reformi, aktualizacia 2017, mai 2017 g., Sofia Balgaria*).
- Министерство на финансите, Конвергентна програма (2017–2020)“, май 2017 г., С., България (*Ministerstvo na finansite, Konvergentna programa (2017–2020), mai 2017, Sofia, Balgaria*).
- Министерски съвет и Българска народна банка, Споразумение между Министерския съвет на Република България и Българската народна банка за въвеждане на еврото в Република България, С., ноември 2004 г. (*Ministerski savet i Balgarska narodna banka, Sporazumenie mejdu Ministerski savet na Republika Balgaria i Balgarska narodna banka za vavejdane na evroto v Republika Balgaria, Sofia, noemvri, 2004 g.*).
- Препоръка на съвета от 12 юли 2016 г. относно националната програма за реформи на България за 2016 г. и съдържаща становище на съвета относно програмата за конвергенция на България за 2016 г. (2016/2 299/08). (*Preporaka na Saveta ot 12 juli 2016 godina otnosno nacionalnata programa za reformi na Balgaria za 2016 g. i sadrjashta stanovishte na Saveta otnosno programata za konvergencia na Balgaria za 2016 g.*).
- Симеонов, К., Създаване на банков съюз в ЕС, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2015, с. 1–620 (*Simeonov, K, Sazdavaneto na bankov sauz v ES, Univesritetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski, Sofia, 2015*).
- Agreement on the transfer and mutualisation of contributions to a Single Resolution Fund, Brussels, May 2014.
- European Commission, Commissioner Barnier welcomes the Signature of the Intergovernmental Agreement (IGA) on the Single Resolution Fund, Statement, Brussels, 21 May 2014.
- European Commission, A European Deposit Insurance Scheme (EDIS) – Frequently Asked Questions, Strasbourg, 24 November 2015.

European Commission, Towards the completion of the Banking Union, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2015) 586, Strasbourg, 24.11.2015.

European Commission, Reflection paper on the Deepening of the Economic and Monetary Union, Brussels, 31 May 2017.

European Commission, Recommendation for a Council Recommendation on the 2017 National Reform Programme of Bulgaria and delivering a Council opinion on the 2017 Convergence Programme of Bulgaria, Brussels, 22.5.2017 COM(2017) 502 final.

European Council, Towards a Genuine Economic and Monetary Union, Report by President of the European Council, prepared in collaboration with the President of the Commission, the President of the Eurogroup and the President of the European Central Bank, Brussels, 5 December 2012.

European Council, The Rome Declaration, Declaration of the leaders of 27 member states and of the European Council, the European Parliament and the European Commission, 25 March 2017.

Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council amending Regulation (EU) 806/2014 in order to establish a European Deposit Insurance Scheme, COM(2015) 586, Strasbourg, 24.11.2015.

https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination_en – страница на Европейската комисия с информация относно процедурите за макроикономически дисбаланси на ЕС, нормативната база и изпълнението на процедурите на Пакта за стабилност и растеж и други.

https://ec.europa.eu/info/strategy/european-semester_en – страница на Европейската комисия с информация относно Европейския семестър на ЕС и неговите политики и документи.

<http://jeanmonnetexcellence.bg/> – страница на Център за високи постижения „Жан Моне“ към катедра „Европеистика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

<https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.en.html> – официална страница за Единния надзорен механизъм на Европейската централна банка.

<https://www.esm.europa.eu/> – официална страница на Европейския стабилизационен механизъм.

<http://www.minfin.bg/bg/page/864> – страница на Министерството на финансите с информация за стратегическите документи на България, които се приемат в рамките на процедурите по европейския семестър и Пакта за стабилност и растеж на ЕС.